

ХУДОЖНІЙ РОЗПИС ТКАНИНИ В ТЕХНІЦІ «БАТИК» В ІСТОРИЧНОМУ, ТЕХНОЛОГІЧНОМУ ТА ТВОРЧОМУ АСПЕКТАХ

Мета роботи. Розглянути історичні витоки розпису тканини в техніці батик, донести до читача новітні технологічні способи виконання композицій у матеріалі, а також показати визначальну роль занять із розпису для творчого розвитку особистості художника.

Постановка проблеми. Незважаючи на досить широке висвітлення проблеми історичних аспектів розвитку мистецтва розпису тканин у техніці батик, сьогодні у науково-історичній літературі недостатньо повно розкрито деякі його технологічні новації, а також психологічні особливості розвитку художньо-творчих якостей особистості митця внаслідок занять цим видом діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У мистецтвознавчій та науково-методичній літературі широко представлено історію виникнення розвитку мистецтва розпису тканин у техніці батик (праці Р. Гільмана, Ю. Давидової та ін.), досить повно розкрито традиційні техніки розпису (С. Давидов. Синєглазова). [2] Цим проблемам присвячено кілька дисертаційних досліджень в Україні та Росії (Т. Печенюк й ін.). Однак у процесі виконання авторських композицій із розпису тканин виробляються новітні авторські методи та прийоми (художні й технологічні), а також формуються деякі нові знання з розвитку творчих якостей майстра внаслідок самоспостереження [1]. На жаль, цьому аспекту в науковій методичній літературі приділено мало уваги.

Виклад основного матеріалу. Розпис тканин розпочався ще понад 2000 років тому в декоративно-ужитковому мистецтві різних країн світу. Так, найдавніші зразки тканин, розписаних у техніці батик, знайдені археологами на територіях Західної та Центральної Африки, Єгипту, Ірану, Індії, Китаю, Японії, Індонезії й островів Океанії.

Найбільшого розвитку ця складна техніка набула в декоративно-прикладному мистецтві населення індонезійського острова Ява. Із часом, у зв'язку з розвитком міжнародних відносин різних країн світу, індонезійське мистецтво «батика» широко розповсюдилось у декоративно-прикладному мистецтві інших народів, набуваючи при цьому характерних національних особливостей змісту, форми й стилістики самого розпису.

В Україні мистецтво розпису тканин у техніці «батик» не стало суто національним. Однак протягом останнього часу дедалі більше зростає кількість митців, які захоплюються цією технікою. Саме тому сучасний етап розвитку мистецтва розпису тканин, збагачуючись інтернаціональними традиціями, набуває своєрідного, суто українського забарвлення. Цей феномен став предметом ряду наукових досліджень. Зокрема, Т. І. Печенюк, досліджуючи історію розпису тканин в Україні, відзначає особливості національної інтерпретації та вплив мистецтва розпису тканин на інші традиційні види декоративного мистецтва. Як твердить дослідниця, й технологія розпису, що потребує великого обсягу професійних знань, навичок, а отже, школи, і сам виріб, що за допомогою цієї технології реалізує мистецьку ідею й починає виконувати естетичну функцію, ставлять розпис тканин у розряд мистецької спеціалізації. Свідченням тому є тенденції останнього десятиліття, що виявляють станкові можливості розпису на тканині, посилення їхнього впливу на інші традиційні види декоративного мистецтва [5, 3].

Технологія батика передбачає два основних види розпису тканини: холодний і гарячий. Холодний батик ґрунтується на способі, при якому розпис тканин з усіма формами малюнка, як правило, має замкнутий контур, обведений резервуючою сумішшю. Це надає своєрідного характеру малюнку. Для забезпечення цього методу існують різні види резерву:

- паста для нанесення контурів, каучукоподібна субстанція, виготовлена з молочного соку екзотичних дерев (вона не розчиняється у воді, а стає більш текучою завдяки бензину);
- роз'єднувальні засоби для нанесення контурів, які розчиняються у воді (цей засіб має один суттєвий недолік: він частково розчиняється у фарбі);
- резервуюча суміш із парафіну, бензину, гумового клею та каніфолі, який розчиняється бензином.

Для нанесення контурів малюнка на тканину використовують скляні трубочки з загнутим тонким кінцем і резервуаром, розташованим дещо вище її робочої частини. Загнутий кінець трубочки повинен мати тонкі стінки, тому що ширина контурів залежить не тільки від величини отвору, але й від товщини трубочки.

Контури малюнка повинні бути замкнутими. Заливання фарбою площин роблять ватними тампонами або пензлями різних розмірів, залежно від масштабу малюнка. Нанесення резерву можна повторювати на вже зафарбованих площинах декілька разів. Але більше трьох нанесень резерву недоцільно робити, оскільки, завершивши процес резервування, виріб можна повторно залити фарбою до стану, що відповідає художньому задуму.

У технології гарячого батика розрізняють такі основні способи виконання робіт:

- простий (в одне перекриття);- складний (у два й більше перекриття);
- робота «від плями».

Простий спосіб полягає в тому, що світлий малюнок резервують гарячим воском або парафіном, а решту площини ретельно покривають темнішою фарбою.

Складний спосіб передбачає кілька перекриттів. Розпис «від плями» є складним і водночас дуже цікавим методом розпису тканин. Принцип роботи такий самий, як і при складному способі, але замість суцільних послідовних перекриттів усієї тканини наносять розпливчасті плями різних кольорів. Потім на

кожній із цих плям малюють орнамент за допомогою гарячої суміші, яка резервує потрібні ділянки малюнка. Площини, які залишилися без резервування, зафарбовують іншими кольорами. Аналогічно відбувається подальша робота над орнаментом до повного покриття парафіном усієї площини тканини.

Одним із завершальних етапів обробки малюнка є так званий ефект «кракле». Його суть полягає в тому, що зняту з підрамника тканину обережно мнуть, створюючи в деяких місцях або на всій площині тріщини. Після цієї процедури необхідні місця перебивають темнішою фарбою, яка проникає у тріщини й залишає на тканині тонку темну сітку, крізь яку просвічується раніше нанесений малюнок.

Для видалення нанесеного резерву тканину прасують декілька разів крізь шари паперу до повного зникнення слідів парафіну. На цьому основний процес технології батика завершено, однак для реалізації цікавіших задумів існують додаткові технічні ефекти.

Розпис «по-мокрому» – коли одна фарба повільно вливається до іншої. Один із різновидів роботи по вологій тканині полягає в тому, що окремі плями посипають сухими фарбами, порошками яких, торкнувшись вологої поверхні тканини, утворюють на ній візерунок із кольорових крапок і патьоків, що нагадують хвости комети.

Сольовий ефект досягається за допомогою кухонної солі. Завдяки гігроскопічним властивостям кристалів сіль притягує вологу і разом з нею фарбник. Через це рівномірна поверхня певного кольору урізноманітнюється.

Ефект звичайної мочовини надає розпису оригінального вигляду. Це відбувається за рахунок того, що гранули мочовини, розкладені пінцетом на вологій тканині, створюють биті горошини, крім того, мочовина здатна з'єднати барвник, внаслідок чого на тканині утворюються особливі структури.

Вільний розпис по тканині є додатковим ефектом, який збагачує її поверхню. Він дуже схожий на живопис. Залежить від творчого задуму. Цей ефект можна поєднувати з сольовим або з желатиновим ґрунтом і завдяки цьому створювати різноманітні композиції. Це дає змогу досягнути найменшої пливучості фарб – зберегти форму мазка.

Акрилові рельєфні пасти наносяться поверх фарбованих площин із метою утворення рельєфів відповідно до задуму композиції розпису.

Слід підкреслити, що одним із найважливіших аспектів під час створення художніх творів у техніці «батик» є якість тканини, на якій роблять розпис.

Часто в митцях виникає питання: чому не завжди виходить виконати в матеріалі те, що задумано в ескізі? Справа полягає в тому, що тканина має свій «характер», який залежить від її структури й сировини: натуральний шовк, штучний шовк, синтетичні, комбіновані тканини й навіть шерсть. Іншою складовою «характеру» тканини є її обробка, тобто підготовка до розпису – зняття апрету (його склад робить тканину жорсткою) шляхом прання або кип'ятіння з різними пом'якшувачами води.

Тканина, на якій художник розписує у техніці «батик», диктує свої можливості. Їх потрібно знати й вміло використовувати для реалізації свого творчого задуму. У процесі роботи відбувається «творча взаємодія» між художнім задумом майстра і «поведінкою тканини», тобто особливості тканини впливають на виразність твору в цілому, що й зумовлює корекцію творчих знахідок автора.

Батик можна зарахувати до найбільш витонченого й точного виду декоративно-прикладного мистецтва. Гарно оформлений рамкою довершений твір може мати художню цінність або стати творчою невдачею художника, тобто непотребом, оскільки він не підлягає виправленню. Тому під час виконання твору в матеріалі автору слід бути максимально уважним, акуратним, сміливим, терплячим і наполегливим. Отже, можна стверджувати, що цей вид мистецтва сприяє формуванню у митця цілої низки специфічних особистісних якостей, пов'язаних з психологічними особливостями творчості, зокрема, особливого стану чуттєвості.

Висновки. Історичними витокami розпису тканини у техніці батик є найдавніші зразки тканин, знайдені археологами на територіях Західної та Центральної Африки, Єгипту, Ірану, Китаю, Японії, Індонезії й островів Океанії. Розглянувши традиційні технології розпису тканин у техніці батик, можна констатувати, що сьогодні традиційні резервуючі склади можна доповнювати такими новітніми авторськими знахідками як синтетичними або натуральними згущувачами, акрилові рельєфні пасти та ін. Як витончене бачення кольору, вміння формувати художній образ, найбільш вдало та повно відобразити свій задум, який базується на сучасному осмисленні естетичних норм у суспільстві та смаку самого творця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гильман Р. А. Художественная роспись тканей. – М.: ВЛАДОС, 2003. – 160 с.
2. Давыдова Ю. Роспись по шёлку. Платки, панно, палантины в технике «батик». 4 серия «Это модно». – Ростов н/Д: Феникс. 2005. – 200 с.
3. Давыдов С. Батик. Техника, приёмы, изделия. М.: АСТ, 2005. – 184 с.
4. Искусство батика. М.: АСТ «Внешсигма», 2001. – 110 с.
5. Менди Саутен. Роспись по шёлку. Руководство для начинающих. – Ростов н/Д: Феникс, 2004. – 288 с.
6. Печенюк Т. Г. Розпис тканей в Украине (20-і – початок 90-х років ХХ ст.). Автореф. дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата мистецтвознавства. – К.-Львів, 1996. – 23 с.
7. Синеглазова М. А. Распишем ткань сами. М.: Профиздат, 1998. – 98 с.